

Faktory ovlivňující volbu cílové země uprchlíků

Príspevek se zabývá aktuálním zvýšením přílivem uprchlíků do Evropy, především otázkami, do kterých zemí uprchlíci směřují a kterými faktory je tato jejich volba podmíněna. Tyto faktory lze rozdělit do čtyř kategorií – na geografické, kulturní, ekonomické a politické, přičemž všechny se do jisté míry doplňují, v různých případech se však uplatňují různými způsoby a s různou intenzitou. Výsledkem působení uvedených faktorů je pestrá mapa Evropy, jejíž země se významně liší počtem i složením uprchlíků.

Evropa dnes prochází zvýšeným přílivem uprchlíků, který je bezprecedentní tím, jak bouřlivé a mnohdy vyhrcoené diskuse vyvolal. Zajímavé přitom je, že jakkoliv je současná uprchlická vlna velice významná, není největší v historii a Evropa zdaleka není tím nejvíce zasaženým regionem. Obrázek 1 ukazuje vývoj počtu uprchlíků v jednotlivých světových makroregionech v letech 1951–2014, kteří opustili svoji vlast, přičemž zahrnutý ještě nejsou počty takzvaných vnitřních vysídlenců, tedy osob, které po ztrátě svého domova musely utéci do jiné části své země. Největší počet mezinárodních uprchlíků míří do sousedních zemí, což je dáno jak značně omezenými (nejen) finančními zdroji uprchlíků, tak i jejich vírou, že se situace záhy urovná a oni se budou moci vrátit do své domoviny (to je mimořádně jedním z důvodů, proč se v roce 2015 daly do pohybu masy syrských uprchlíků, kteří byli do té doby v táborech v okolních zemích – po třech letech ztratili víru v brzké vyřešení syrského konfliktu). Právě proto dlouhodobě nalezneme nejvíce uprchlíků v oblastech Blízkého východu a Afriky, zatímco do vyspělých zemí se vždy vydá jen zlomek celého jejich počtu.

Tato čísla doplňují i aktuální statistiky počtu obyvatel Sýrie, kteří dnes žijí mimo své domovy. Z celkové původní populace 22,5 mil. obyvatel jich ze země odešly více než 4 miliony, ovšem jen zhruba 15 % z nich zatím zamířilo do Evropy. Zbylých 85 % se stále ještě nachází z velké většiny v sousedních zemích (zejména v Turecku) a další miliony osob jsou vnitřně přesídlené; obě tyto skupiny tak představují významný potenciál další migrace do Evropy či jinam.

Z obr. 1 je dále zřejmé, že současná krize (zatím) není počtem uprchlíků nejzávažnější (byť ještě nebyla zveřejněna data za rok 2015). Více osob žilo nuceně mimo svoji zemi na počátku devadesátých let, tedy v době krátce po rozpadu Sovětského svazu a s ním i relativně stabilního bipolárního řádu. Dramatický růst počtu uprchlíků však začal již na počátku osmdesátých let, postaraly se o něj zejména afghánský konflikt a počátek environmentálních problémů v jižní Asii, především v Bangladéši. V Evropě se pak nejvíce uprchlíků nacházelo o něco později, v době války na území bývalé Jugoslávie.

Vedle celé škály faktorů, které vedou jedince k opuštění mateřské země (tzv. „push faktory“), jsou však procesy mezinárodní migrace ovlivněny také celou řadou „pull“ faktorů, které naopak rozhodují o tom, kam migranti (resp. uprchlíci) zamíří. Do této kategorie spadá například ekonomická stabilita, vysoká životní úroveň, dostatek pracovních příležitostí, příslib sociálních jistot, dodržování lidských práv, naděje na lepší budoucnost, přirozená touha po bezpečí, ale též přívětivá imigrační a azylová politika cílové země. Svoji roli hraje rovněž schůdnost trasy, jež do „země zaslíbené“ vede, a existence etnické diaspory, která ulehčuje nově příchozím krajanům sociální začlenění. Právě kombinace všech těchto faktorů nakonec určuje, která země se pro migranty stane zemí hostitelskou.

Rozmístění žadatelů o azyl v Evropě

Pro představení jednotlivých „pull“ faktorů je nezbytné začít tím, do kterých zemí (a odkud) uprchlíci míří. Obrázek 2 vyjadřuje

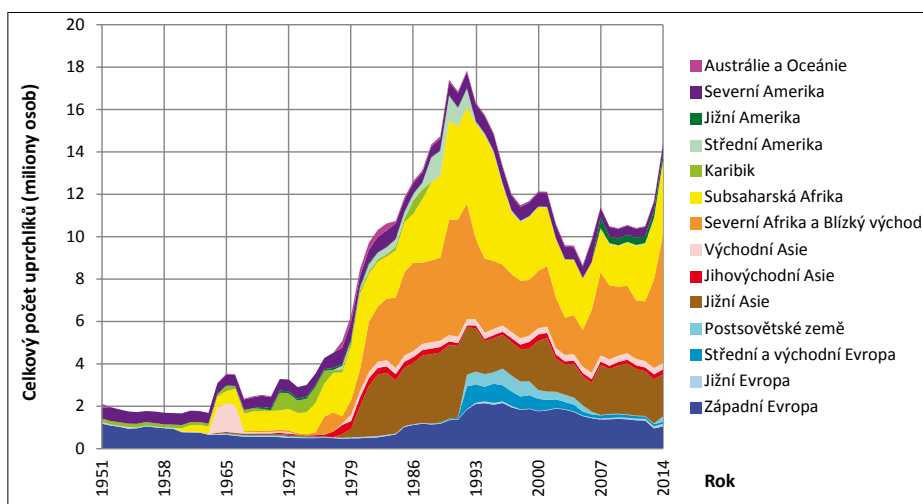
počet žadatelů o azyl za období 2013–2015, přičemž sytost podkladové barvy znázorňuje počet žádostí na počet obyvatel dané cílové země, velikost kartodiagramů absolutní počet žádostí v dané zemi a jejich struktura odpovídá zemím původu žadatelů. Relativně nejméně žadatelů se nachází na Pyrenejském poloostrově, který si nápořem migrantů prošel již před pár lety, a ve střední a východní Evropě, která je nejméně atraktivní jak ekonomicky, tak i svými poměrně netolerantními postoji vůči národnostním menšinám.

Tyto postoje mají dvě příčiny. Za prvé jde o jistou „opožděnost“ společenského vývoje, která se projevuje nižší obecnou vzdělaností a s ní související nižší úrovni celospolečenské diskuse a zájmu o dění ve světě, které pak vedou v naopak větší zahleděnost obyvatele do sebe a svých (někdy malicherných) problémů. Druhou příčinou pak je dosavadní nezkušenost s obyvateli jiných národnostních skupin, která je daná dosavadní nízkou imigrací (a tím i minimem zkušeností s lidmi ze zcela odlišných kultur) a historicky danou vysokou etnickou homogenitou zemí tohoto regionu. Společným prvkem obou uvedených příčin je pak jakýsi (mnohdy až iracionální) strach z cizinců jako z něčeho neznámého. Důsledkem pak je, že relativně nejméně žádostí o azyl evidují bosenská, slovenská, portugalská, rumunská a česká úřady. Vysoký počet žadatelů lze zaregistrovat naopak v zemích s přátelštějšími postoji, ať již tradičně (např. Švédsko), či nově (Německo) a dále v zemích podél hlavních migračních tras (viz dále).

Struktura kartodiagramů na obr. 2 pak poukazuje na velice rozdílné složení zdrojových zemí: zatímco v Německu tvoří velkou část žadatelů z Blízkého východu a některých evropských zemí, v Británii jsou to Ásiaté (zejména jižní), v Itálii, Francii a Skandinávii Afričané a ve střední Evropě žadatelé z postsovětského regionu (viz dále). Tyto rozdíly jsou přitom dány právě odlišnými faktory, které migranty do jednotlivých zemí přitahují. Odborná literatura je rozděluje do čtyř skupin – na faktory geografické, kulturní, ekonomické a politické (podrobněji Hasman, 2014).

Geografické faktory

Jednou ze základních podmíněností volby cílové země je její dostupnost. Migranti obecně jsou pochopitelně nuceni mířit do takových zemí, které jsou pro ně dostupné, a u uprchlíků s často značně omezeným

Obr. 1: Vývoj počtu uprchlíků ve světě podle makroregionů (1951–2014).

Zdroj: vytvořeno na základě dat UNHCR (2015).

VÝZKUM A VÝVOJ

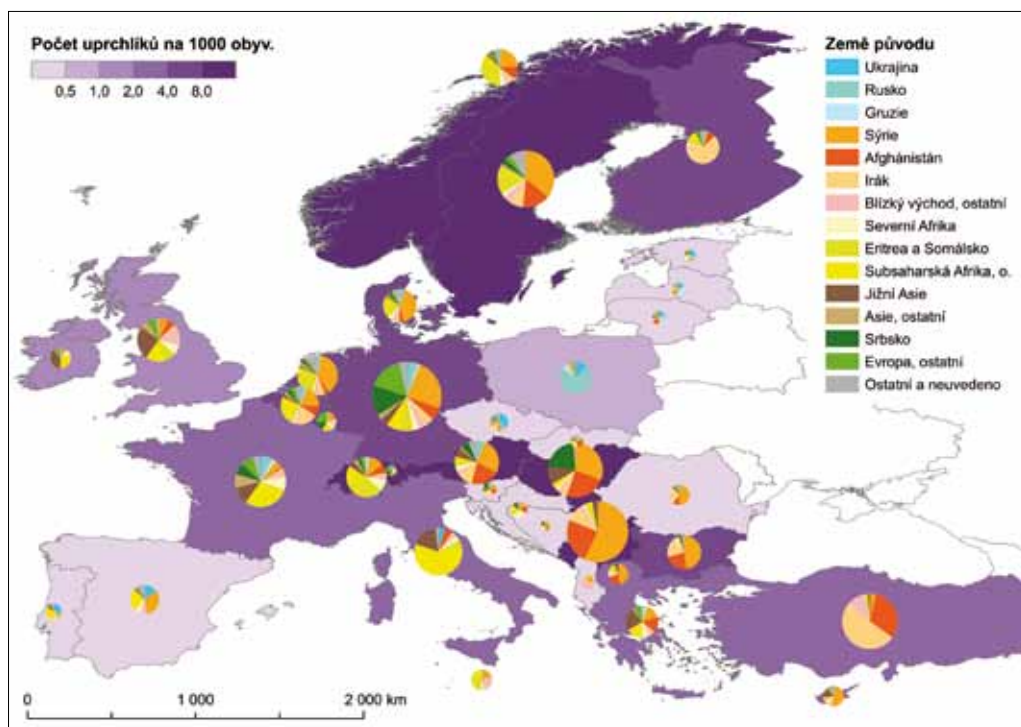
množstvím zdrojů (finančních, ale třeba i s nedostatkem informací) se toto omezení násobí.

Stávající vlna migrantů směřuje do Evropy po několika trasách, z nichž nejvýznamnější jsou dnes tři. První vede přes Libyi a Středozemní moře do Itálie a pak Francií či Rakouskem do Německa či do Británie. Tuto trasu volí také výhradně Afričané ze všech částí kontinentu, nejvíce však z Eritrey, Somálska, Etiopie a Nigérie. Nejde ovšem o cestu bezpečnou; jen v roce 2015 utonulo ve Středozemním moři asi 2650 migrantů. Význam této trasy výrazně vzrostl po pádu Kaddáfího režimu v roce 2011, když následný chaos umožnil převaděčům nově využívat libyjské přístavy. Právě tato trasa vysvětluje velice výrazné zastoupení afrických žadatelů o azyl v Itálii na obr. 2.

Druhá trasa preferovaná Afričany vede (či spíše vedla) přes Maroko či Kanárské ostrovy do Španělska (Carling, 2007). Tamní administrativa však postupuje rázně a nekompromisně vrací přistěhovalce zpět do Afriky. To vedlo ke značnému poklesu ještě nedávno obrovského přistěhovalceho přílivu do Španělska, a tato trasa je proto již spíše minulostí. Na rozdíl od jiných členských států EU tak splnili Španělé závazky vůči svým partnerům v schengenském prostoru (Lupták a Luptáková, 2013).

V roce 2015 se vyprofilovala třetí trasa – balkánská, vedoucí z Turecka přes Egejské moře a jeho ostrovy do Řecka a následně přes balkánské státy do střední a západní Evropy a dále až do Skandinávie. Touto aktuálně nejvytíženější trasou, která je na obr. 2 dobře patrná, přicházejí zejména migranti z Blízkého východu (hlavně Sýrie), ale využívají (či zneužívají?) ji též občané západo-balkánských zemí, především Srbska.

Trasy nelegální tranzitní migrace do Evropy by sotva fungovaly, nebýt ovládaných skupinami organizovaného zločinu – gangy převaděčů. Například v tureckém Izmiru se již etablovalo specifické ekonomické odvětví, „cestovní kanceláře pro uprchlíky“. Dříve pašeráci převáželi uprchlíky na pevných lodích a za cestu si účtovali čtyři až pět tisíc dolarů. Dnes přijde cesta na „pouhých“ dvanáct set dolarů, zato nafukovacím člunem. Mnozí migranti si k tomuto účelu berou půjčku u finančních ústavů. Velice důležitým článkem pašerácké sítě je pak člověk s kontaktem na tureckou a řeckou pobřežní stráž, schopný podplácet její příslušníky.

Obr. 2: Počet žádostí o azyl v jednotlivých zemích Evropy podle země původu žadatele (leden 2013–říjen 2015). Mapa je uložena v Materiálech na webu Geografických rozhledů. Zdroj: Vytvořeno na základě dat UNHCR (2015).

Kulturní faktory

Ačkoliv mnoho lidí může považovat za hlavní faktory ovlivňující volbu cílové země uprchlíků ty ekonomické, mnohé odborné studie kladou přinejmenším stejný, ne-li větší důraz na faktory kulturní (např. Bauer et al., 2005; Hasman, 2014), především pak takzvané migrační síť (Massey et al., 1993). Mnozí uprchlíci mají tendenci mířit do oblastí, kde mají rodinné příslušníky či alespoň krajany, kteří jim mohou usnadnit náročný příchod do nového prostředí. Pomohou jim domluvit se, najít bydlení a práci či překlenout finanční a administrativní problémy. Klíčový důvod výše uvedených rozdílů mezi jednotlivými evropskými státy ve struktuře zemí původu uprchlíků (obr. 2) tak nalezneme právě zde: dnešní migranti směřují totiž často tam, kam dříve směřovali jejich předci.

Nejčastěji se jedná o pokračování někdejších koloniálních vazeb, což vysvětluje především vysoké zastoupení žadatelů zejména z jižní Asie v Británii (zejména z Pákistánu a Srí Lanky) či z Afriky (z Nigérie, Súdánu, Egypta apod.), jejíž uprchlíky nalezneme ve zvýšené míře též zejména ve Francii (např. Guinejci, Malijci a Alžíráné). Jiným příkladem je Německo, kde významnou roli již po desetiletí hraje početná arabská komunita. V roce 1967 žilo v Německu 29 845 osob arabského původu, počátkem třetího milénia již více než 300 tisíc osob (Šnidauf, 2005). K tomuto nárůstu výrazně přispěl cílený nábor pracovních sil, tzv. gastarbeiterů, především z Tuniska a Maroka, ale též politické události v arabských zemích, například dlouhodobý arabsko-izraelský konflikt či občanská válka v Liba-

nonu. Byť se přitom původně očekávalo, že imigrace gastarbeiterů bude pouze dočasná, mnozí z nich si později přivedli do Německa příbuzné a usadili se natrvalo, což přispělo k růstu arabské populace v Německu.

Ekonomické faktory

Ačkoliv tedy ekonomické faktory nejsou jediné a možná ani nejdůležitější, rozhodně je nelze považovat za nepodstatné. Někteří migranti usilují o co největší příjem, jiným jde alespoň o to, užít si nějak svoji rodinu. Je pak přirozené, že dávají přednost bohatším zemím s vyššími mzdami a nižší nezaměstnaností. Poptávku po pracovních silách navíc v Evropě prohlubuje její demografický vývoj, tedy stárnutí obyvatelstva a pokles populace v produktivním věku, v některých zemích (např. jižní Evropy) též dochází k masivnímu odlivu mladých místních obyvatel z periferních venkovských oblastí do měst (viz např. Fonseca, 2008).

Vyspělé evropské země tak mohou zaměstnat poměrně hodně cizinců, této situace však často využívají vedle uprchlíků i ekonomičtí migranti ze Srbska a dalších balkánských zemí, kteří pak často žádají o azyl hlavně v Německu (obr. 2), kam ve velkém mířili již před rozpadem někdejší Jugoslávie (ekonomické faktory jsou tak posilovány i kulturními vazbami ve formě již vytvořených migračních sítí). Důvody tohoto využívání jsou zřejmé: například rodina se třemi dětmi, jimž nebyla dosud přiznána žádná forma mezinárodní ochrany, si v Německu může přijít v přepočtu na patnáct tisíc korun. Když k této sumě připočteme bezplatné ubytování a stravu, přesáhne souhrnná suma

Počet žádostí o azyl ve vybraných zemích Evropy podle země či regionu původu žadatele (leden 2013–říjen 2015)

	Rusko	Ukrajina	Sýrie	Afgánistán	Blízký východ (ostatní) + Severní Afrika	Subsaharská Afrika	Evropa	Celkem
Německo	23 468	6 681	145 309	35 022	63 502	76 039	182 578	598 094
Srbsko	44	46	208 210	87 878	43 011	14 475	125	364 766
Švédsko	2 201	2 704	94 520	41 920	38 551	41 356	17 204	272 998
Maďarsko	41	72	71 624	56 106	17 616	9 654	51 384	233 699
Francie	10 701	2 925	8 155	2 254	24 904	51 890	27 353	176 388
Itálie	131	5 248	1 334	7 657	9 362	84 348	1 808	137 089
Rakousko	5 337	896	26 099	19 951	17 426	6 796	6 601	97 789
Velká Británie	314	557	6 237	5 079	21 169	20 663	5 869	89 643
Česko	100	963	279	48	214	152	199	2 700
Slovensko	14	40	55	177	87	116	16	661
Celkem	68 195	31 054	676 976	367 991	469 669	421 233	314 690	2 669 182

Zdroj: Vytvořeno na základě dat UNHCR (2015).

průměrnou českou mzdou, nemluví o průměrném platu v Albánii či Kosovu. Obdobně příznivé jsou pro žadatele o azyl poměry i ve Skandinávii.

Německo má navzdory třem milionům nezaměstnaných asi jeden a půl milionu volných pracovních míst, která může cizincům nabídnout. Otázkou však zůstává, nakolik jsou schopni tuto poptávku uspokojit. Ačkoliv obecně mají migranti vyšší průměrné vzdělání než jejich krajané, kteří zůstanou ve zdrojové zemi, a zejména syřští uprchlíci jsou zpravidla dostatečně kvalifikováni, v případě některých skupin (nejvíce Afghánců) tvoří stále velký podíl přistěhovalých negramotní lidé. Problémem je též jejich omezená znalost latinky. I u kvalifikovaných uprchlíků navíc může být sporné, nakolik se uplatní na německém pracovním trhu, skeptickým vůči zahraničním osvědčením o vzdělání.

Politické faktory

Posledním z důležitých faktorů, které ovlivňují volbu cílové země uprchlíků, jsou politická rozhodnutí přijímajících zemí. Ačkoliv v minulosti byla efektivita migrační politiky cílových zemí často zpochybňována (viz např. Castles, 2004), nyní, když přístupy jed-

notlivých evropských vlád až extrémně kontrastují, se uprchlíci velice často rozhodují právě na základě toho, jak kde budou vítáni. Na jedné straně tak stojí odmítavé postoje představitelů většiny zemí střední a východní Evropy, kterým se proto uprchlíci spíše rovnou vyhýbají (obr. 2), než aby riskovali problematické zacházení (viz četné kritiky situace v českých detenčních zařízeních) při velice nízké pravděpodobnosti azyl získat.

Na straně druhé pak je poměrně otevřená náruč západních zemí, ačkoliv i zde nalezneme rozdíly a chování jednotlivých států se mění. Tradičně uzavřené je svou imigrační politikou Dánsko, k němuž se v posledních letech přidává i dříve velice otevřené Nizozemsko. Zvlášť stojí státy jako Švédsko či Norsko, které vždy byly přistěhovalcům nakloněné, či nově Německo. Tamní kancléřka Angela Merkelová svým výrokem ze srpna 2015, kdy slíbila udělit azyl všem Syřanům, odstartovala nevídaný nápor uprchlíků balkánskou trasou. Rozhodnutím nevracet uprchlíky do členských zemí, v nichž poprvé překročili hranici EU, se Německo dostalo do konfliktu s jedním ze základních pravidel dublinské úmluvy o první bezpečné zemi v EU, která rozhoduje o udělení azylu.

Rozdílný postoj k poskytování azylu uprchlíkům nalezneme i mimo Evropu. To lze opět dokumentovat na příkladu nejpočetnější uprchlické skupiny současnosti, Syřanů. Zatímco Turecko a další sousedící státy jich přijaly několik milionů (otázkou je, nakolik měli na vybranou), zcela opačná situace je v poměrně nedalekých a ekonomicky vyspělých zemích Perského zálivu. Ty sice tradičně přijímají pracovní migranty z jiných arabských států, ale vždy jen na krátkodobé pobyty. Jedná se totiž zpravidla o silně autoritářské a islamistické režimy (ukázkovým případem je Saúdská Arábie), které se bojí, že by je relativně sekularizovaní Syřané mohli ohrozit svými svobodomyšlnějšími postoji k islámu.

Závěr

Rozhodnutí o tom, kam uprchlíci míří, je ovlivněno celou řadou faktorů, které se někdy navzájem doplňují, jindy si naopak konkurují. Uprchlíci s různým původem se přitom řídí na základě rozličných okolností odlišnými faktory a tím volí i odlišné cílové země. Například chudší uprchlíci jsou omezeni nedostatkem zdrojů, a tak musejí volit nejsnáze dostupné destinace, u uprchlíků neznalých evropských jazyků rozhoduje počet krajanů v cílové zemi a další uprchlíci preferují země, kde nejsnáze naleznou dobře placenou práci či kde mají největší šanci získat azyl. Jednotlivé charakteristiky uprchlíků (nejvíce však asi jejich kulturní blízkost populaci cílové země) zároveň značně ovlivňují proces jejich integrace do většinové společnosti. To vše dokládá, že mezinárodní migrace je nebyvale komplexní proces, což zásadním způsobem komplikuje její pochopení. Hlubší vhled do celé problematiky je však nezbytný, abychom se mohli vyvarovat zjednodušujících soudů a jednoznačných hodnocení aktuálních procesů.

Jiří Hasman, PrF UK v Praze
 Milan Lupták, VŠE Praha
 jiri.hasman@natur.cuni.cz
 luptakm@seznam.cz

Článek vznikl s podporou projektu UNCE 204003/2012.

Factors Impacting Refugees' Decision of a Target Country. This article discusses the current wave of refugees coming into Europe. It focuses on questions regarding the countries to which refugees tend to come and factors that impact this decision. The factors can be divided into four categories: geographic, cultural, economic and political, and yet they all complement each other to some degree. In different cases the factors manifest themselves in different ways and different intensities. The result of these factors and their impacts is a variegated map of Europe, with countries differing significantly in the number and types of refugees.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- BAUER, T. et al. (2005): Enclaves, language, and the location choice of migrants. *Journal of Population Economics*, 18, s. 649–662.
 CARLING, J. (2007): Unauthorized Migration from Africa to Spain. *International Migration*, 45, č. 4, s. 3–37.
 CASTLES, S. (2004): Why migration policies fail. *Ethnic and Racial Studies*, 27, č. 2, s. 205–227.
 FONSECA, M. L. (2008): New Waves of Immigration to Small Towns and Rural Areas in Portugal. *Population, Space and Place*, 14, s. 525–535.
 HASMAN, J. (2014): Prostorové chování imigrantů: analýza prostorové

- příbuznosti migračních skupin. Disertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PrF UK, Praha, 129 s.
 LUPTÁK, M., LUPTÁKOVÁ, M. (2013): Mezinárodní migrace: pohledy a nadhledy. Pavel Mervart, Červený Kostelec, 249 s.
 MASSEY, D. S. et al. (1993): Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19, č. 3, s. 431–466.
 ŠNAIDAUF, J. (2005): Arabské národnostní menšiny v Německu na pozadí současné diskuse o imigraci, integraci a multikulturalismu, www.amo.cz (1. 12. 2015)
 UNHCR (2015): Population statistics, popstats.unhcr.org (1. 12. 2015)